

כסליו התשס"א

**ראש
יהודי**
02-6791122
www.rosh-yehudi.org

בס"ד

יוסף פותר חלומות בארץ מצרים לפרשת וישב (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

אליו את דבריה בפירוש ובלי סמל. חלום החידה טעון פתרון. החלום הנבואי אינו טעון פתרון. את שני סוגי החלום האלה אנו מוצאים גם בעמים גם בישראל. המקרא מודה לכאורה בשניהם, אולם חלום הנבואה הוא המתאים לרוח הדרישה בא-לוהים הישראלית, מאחר שבו הא-לוהות מגלה דברה לאדם באופן ישיר. לא כן חלום החידה.

10. קהלת ה'

(ב) כי בא החלום ברב ענין וקול פסיל ברב דברים.
(ו) כי ברב חלמות והבליים ודברים הרבה כי את הא-להים ירא.

11. איוב כ'

(ח) בחלום יעוף ולא ימצאוהו וינדד פחזיון לילה.

12. זכריה י'

(ב) בחלמות – השנא ידברו.

13. קויפמן (עמ' 508)

מפליא הדבר, שלמרות האמונה בערכו הנבואי של חלום החידה, לא יכלה חכמת החלומות להתפתח בישראל. התקופה המקראית מרגישה, שחכמת החלומות אינה ישראלית, שהיא ביסודה נחלת העמים האליליים. דבר זה אין המקרא מביע בפירוש, אבל מעיד הוא על זה עדות לפי תומו...

אין אנו מוצאים שום זכר לדבר, שהיו בישראל פותרי חלומות מומחים ושקיימת הייתה ספרות של פתרון חלומות, מעין זו שאנו מוצאים בבבל. בין הרואים ואנשי הא-להים הישראלים לא נזכר אף פותר חלומות אחד. בכל הסיפורים הרבים על דבר אנשי א-להים בישראל, לא נזכר אף מקרה אחד של פתרון חלום לאיש מן העם או למלך. חכמת שלמה רבה "מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים" (מל"א ה', י), אבל חכם הוא לעשות משפט (ג', כח) ולדבר במשל ושיר... וגם לפתור חידות (י', א-ג), ואילו בינה בחלומות לא נזכרה בו...

רק שני פותרי חלומות עברים יודע המקרא: יוסף ודניאל. אולם אופייני הדבר, ששני אלה מופיעים בחצרות מלכי גויים: יוסף פותר חלומות פרעה ושריו, ודניאל – חלומות נבוכדנצר. ולא עוד, אלא שאחד מופיע במצרים, ארץ החרטומים, ואחד בבבל, ארץ הכשדים'... מכל זה נמצאנו למדים, שחכמת פתרון החלומות, אף על פי שלא נחשבה לאסורה ככישוף וכנחש, לא שגגה על קרקע אמונת ה'.

14. בראשית מ'

(כ) ויהי ביום השלישי... וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים בתוך עבדיו.

(כא) וישב את שר המשקים על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה.

(כב) ואת שר האפים תלה באשור פתור להם יוסף.

15. בראשית מ"א

(יא) ונתלמה חלום בלילה אחד אני והוא, איש כפתרון חלמו חלמנו. (יב) וישם אתנו נער עברי, עבד לשר הטבחים ונספר לו, ויפתר לנו את חלמתינו, איש פחלמו פתור. (יג) ויהי באשור פתור לנו כן היה: אתי השיב על פני ואתו תלה.

1. יחזקאל קויפמן, 'תולדות האמונה הישראלית'

לפי השקפת האלילות החלום בא מאת האלים, אבל האלים אינם כלל וכלל המקור היחידי של החלומות.

2. ירמיהו כ"ג, כה

(כה) שִׁמְעֵתִי אֶת אֲשֶׁר אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשִׁמִּי שֶׁקֶר לֵאמֹר: חֲלֹמְתִי, חֲלֹמְתִי!

(כו) עד מתי היש בלב הנבאים נבאי השקר ונביאי תרמת לבם.
(כז) החשבים להשפית את עמי שמי בחלומותם אשר יספרו איש לרעהו...

(כח) הנביא אשר אתו חלום – יספר חלום

ואשר דברי אתו – ידבר דברי אמת

מה לתבן את הבר נאם ה'?

(כט) הלא כה דברי פאש, נאם ה', וכפטיש יפצץ סלע!

3. ישעיהו כ"ט

(ז) והיה בחלום חזון לילה המון כל הגוים הצבאים על ארציה וכל צביה ומצדתה והמציקים לה.

(ח) והיה פאש יחלם הרעב והנה אוכל – והקיץ וריקה נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה – והקיץ והנה ענף ונפשו שוקקה.

כן יהיה המון כל הגוים הצבאים על הר ציון.

4. בראשית ל"ז, ח

"המלך תמלך עלינו, אם משול תמשל בנו?!"

5. פרופ' יצחק לוי

...הם רואים בחלומותיו ביטוי לדמיונותיו של נער רברבן. גם אביו גוער בו ואומר: (ל"ז, י) "מה החלום הזה אשר חלמת, הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה?!" האחים והאב יעקב הניחו כי החלומות הם פרי דמיונות ודימויים של החולם המתייחסים לשאיפותיו ולמאווייו.

אכן, קשה להבין גערה באדם על חלום שחלם, אלמלי התפיסה שהחולם אחראי על חלומותיו, משום שהם מבטאים את משאלותיו הכמוסות.

6. בראשית ל"ה, כ

(כ) ונראה מה יהיו חלמתינו...

(יא) ואביו שמר את הדבר.

7. פרופ' יצחק לוי על החלום הלא נבואי

"יצירה עצמית של החולם, מעין סיפוק ברמה דמיונית של צרכים ומשאלות שלא באו על סיפוקם בערות."

8. במדבר י"ב

(ו) אם יהיה נביאכם ה', במראה אליו אתנדע, בחלום אדבר בו.
(ז-ח) לא כן עבדי משה... פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת...

9. קויפמן ביחס לסוגי החלומות הנבואיים (עמ' 507)

התגלות הא-לוהות לאדם בחלום תצויר בשני אופנים: בחלום החידה ובחלום הנבואי. בחלום החידה האדם רואה מראות (תמונות או פעולות) המשמשים סמלים ושיש בהם כוונה סתרת. בחלום הנבואי, הא-לוהות מתגלה לאדם ומדברת

...לשר המשקים פותר יוסף לטובה, בחשבו שאדם חולם כפי שהוא פועל: שר המשקים היה כנראה אדם אחראי בעבודתו. הוא מזג לאדוניו יין נקי וטהור בלבד, שחוט בידו באופן אישי ולקוח בדרך בלתי אמצעית מן הגפנים.
...אם אדם חולם כפי שהוא חושב ופועל, אין חלום זה משליך אור חיובי על האיש. הוא חולם שטחי הפועל ללא זהירות. מעשה האופה – מוכן בחלומו, ללא כל מאמץ מצדו. את פרעה הוא מזכיר רק פעם אחת ובצורה אקראית: הוא אינו רואה אותו ואינו משרת אותו בעצמו. את מעשה האופה אוכלות הציפורים. לפיכך פתרון יוסף נפתח במילים "ויען יוסף ויאמר" (- במקום "ויאמר לו יוסף" בפסוק יב): מה שיבוא עתה הוא מדאיג.

26. נחמה ליבוביץ

סופו של האיש הזריז במלאכתו – "לפני מלכים יתיצב"; סופו של הרשען הפושע במלאכתו – לתלייה.

27. ר' יצחק עראמה בעל העקדה, בשער הכ'ט של ספרו

קרוב היה הדבר לפתור שני החלומות שלהם בשווה. כי מה שהיה רואה שהעוף אוכל המאכלים מעל ראשו, היה דומה למה שאמר המשקה "ואתן את הכוס על כף פרעה", כי המלך דומה אל "הנשר הגדול גדול הכנפים" (יחזקאל י"ז, ב)... אמנם **נמשך (- יוסף) אחר מה שקדם לו מהכרתם**, ומהתחלפות שרתם, והקורבה אשר להם אצל המלך, ומהבדל החטאים אשר עליהם נתפסו, וגזר (- מחמת ידיעת דברים אלו) זה – למחילה, וזה – לצליבה.

28. ר"י אברבנאל בפירושו לפסוקים כ-כב

פירושו לפסוקים כ-כב: ואין ספק שהיה יוסף יכול לפתור החלומות ההם כפי הכוח המשער והאומד באופן אחר. ואיך (- אם כן) צדקו דבריו, ואיך היה כל כך מתחזק בדעתו שכן יהיה, בהיות העניין מחומר האפשר?
אם לא (- שנאמר) שיהיה פותר אותם כפי השפע הא-לוהי הנשפע עליו, ובכוח רוח הקודש שיהיה חל עליו, [ו]היה מדריך פיו ולשונו להגיד העתידות ההם בפרטיותם.

פרושו לפסוק יב: ואם תשאל מי הגיד ליוסף שהיו שלושת ימים ולא שלוש חדשים או שנים. אני אשיבך מלין: **שרוח הקודש** היה מיישר את יוסף במה שפתר, לא כוחו המשער בלבד.

29. בראשית מ'

(ח) הלא לא-להים פתורים, ספרו נא לי!

30. רד"ק

"הלא לא-להים פתורים" – כמו שהחלומות [הם] שלו, והוא יחלים בני אדם ויראה להם העתידות, כן שלו הפתורים, שישכיל בני אדם להבין דברי החלומות ופתורם. שאם לא יימצא פותר חלומות – יהיו החלומות לבטלה!
"ספרו נא לי" – אולי ישכיל אותי א-לוהים לפתור החלום.

31. ר"י אברבנאל

הם השיבוהו: "חלום חלמנו ופותר אין אותו".... להיותנו במשמר, 'פותר אין אותו', שאם היינו חוץ מכאן, היינו מבקשים פתרון מחרטומי מצרים ופותריהם.

ויוסף השיבם: "הלא לא-להים פתורים". רוצה לומר: **טעות היא בידיכם לחשוב שישלם פתרון החלומות במלאכה וחכמה** (- של החרטומים). ואין הדבר כן, כי יוכל משל אחד (- בחלום) לרמוז על נמשלים רבים, ולכן רחוק הוא שהפותר (- אם הוא מן החרטומים) יפתור אמת תמיד, ומבלי עירוב דברים כוזבים. דעו כי "הלא לא-להים פתורים", רוצה לומר: **לא יוכל אדם לפתור חלומות בשלמות, אם לא בהיות רוח א-להים נוססה בו** (- על פי ישעיהו נ"ט, ט), כי בכוח רוח הקודש יגיד הנעלם, לא מצד כוחו המשער בלבד. ולכן "ספרו נא לי", אולי ייקרא ה' לקראתי ודבר מה יראני – והגדתי לכם (- על פי במדבר כ"ג, ג), כיוון ש"רוח היא באנוש, ונשמת שדי תבינם" (איוב ל"ב, ח).

(יד) וישלח פרעה ויקרא את יוסף... (טו) ויאמר... ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אתו.

16. בראשית

(מ', ה) ויחלמו חלום שניהם, איש חלמו בלילה אחד, איש פתרון חלמו...

(מ"א, יא) ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא, איש פתרון חלמו חלמו.

17. רש"י ע בראשית מ"א, יא

"חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו".

18. רשב"ם

"חלום הראוי לפתרון, הנראה שהוא עיקר, ולא חלום של הבלים".

19. ראב"ע

כי ראה כל אחד בחלומו מהו פתרון חלמו לעתיד ומה שאירע לו.

20. בראשית מ'

(ו) ויבא אליהם יוסף בבקר ויקרא אתם והנם זעפים.

יוסף שואל אותם 'מדוע פניכם רעים היום?',

(ח) חלום חלמנו, ופתר אין אתו.

(מ"א, טו) חלום חלמתי, ופתר אין אתו.

21. בראשית מ"א

(ח) וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו ואין פותר אותם לפרעה.

22. רש"י

"ואין פותר אותם לפרעה" – פותרים היו אותם, אבל לא פרעה; שלא היה קולן נכנס באזניו, ולא היה לו קורת רוח בפתורם.

23. רד"ק בביאורו לפסוק טז

"ויוסף, מה שהבין בחלום כל אחד פתר לפי שכלו, אם טוב ואם רע".

24. דמיון חלומות שר המשקים ושר האופים

חלום שר המשקים	חלום שר האופים
ט בחלומי והנה גפן לפני.	טו אף אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי על ראשי.
י ובגפן שלשה שריגים והיא כפרכת עלתה נצה הבשילו אשפלתיה ענבים.	יז ובסל העליון מפל מאכל פרעה מעשה אפה
יא וכוס פרעה בידי נאקה את הענבים נאשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה.	יח והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי.

25. בנו יעקב

יש בחלומי של שר המשקים רק קו אחד המצריך פתרון – כלומר תרגום משפת הסמלים של החלום: המספר שלוש. זה לכאורה הנתון המיותר היחיד, כי לעניין הנידון היה מספיק שריג אחד. נוסף לכך, אולי גם המהירות שבה נשלם כל התהליך המתואר בפסוק י. כל היתר הרי הוא תמונה של המציאות.

בנקודה חשובה זו הבחין יוסף מייד. מספרים פירושים זמנים. כאן, בגלל מהירות ההתפתחות בפסוק י, יחידת הזמן היא הקטנה ביותר: שלשת השריגים – שלושה ימים...

עוד יותר מתקבל על הדעת הוא, שיוסף ידע שבעוד שלושה ימים יהיה יום הולדת לפרעה, ושביום הזה היה רגיל פרעה להחליט החלטות על האנשים בסביבתו, והיה מחלק מתנות חסד. לכן חלמו השרים אכולי הספקות (- ביחס לגורלם שייחרץ בקרוב) חלומות כאלה זמן קצר לפני כן.